АНДРЮ КАРНЕГИ В БЪЛГАРИЯ

Мария Младенова
mladenovamaria@abv.bg, УНИБИТ

Импулс за написването на тази публикация ми даде чудесната статия на Карън Теру „Век на благотворителност: корпорацията „Карнеги" в Ню Йорк", публикувана в сп. „American libraries" и сполучливо предложена в превод на читателите на сп. „ББИА онлайн", 2012, № 1, с. 49–53, чрез която се отдава дължимото на забележителната личност на създателя на корпорацията, чиято дейност той насочва към невиждана дотогава благотворителност, ориентирана към хуманизма и утвърждаването на световен мир.

Тя ме накара да се замисля и да си припомня и за „следи" от него в България.

Карнегиевата анкета в България

Убеден пацифист, той става широко известен в страната ни по повод на осъществената от него Карнегиева анкета (1913–1914), с която се обявява в защита на България, на нейните национални интереси и на българския народ. Карнеги е противник на антибългарската политика на Великите сили (1912–1913) и на Първата световна война (1914–1918).

За да привлече вниманието на пацифистите от цял свят към България и жестокостите, извършени на територията й по време на Балканските войни (1912–1913), проф. Ив. Д. Шишманов изпраща писмо-призив „До учените, филантропите и обществените деятели в Европа и Америка" (1), в което се разкриват издевателствата в Тракия и Македония през двете последователни войни на Балканите.

Целта на възванието на Шишманов, подписано от Георги Данаилов и Димитър Мишев, е да прикани благородните хора от целия свят, неповлияни от каквито и да било интереси, да защитят българския народ в Македония и Тракия. На позива откликват редица видни учени и обществени деятели от цял свят.

Писмото е изпратено и до фондация „Карнеги", чийто създател е известен със своя пацифизъм и хуманизъм.

Реагирайки много бързо, Карнеги създава, назначава и финансира работата на осемчленна международна комисия от сенатори, професори по право и журналисти, в която има представители на Австро-Унгария, Германия, Великобритания, Франция, Русия и САЩ. Главната задача е да проведат независимо разследване за изстъпленията над мирното българско население в Тракия и Македония, за антибългарската политика на сръбското и гръцкото правителство в Македония, за бежанските вълни от Македония и Тракия, за опустошаването на Кукуш, за кланетата над гръцкото население в Демир Хисар, които са сериозни международноправни нарушения и имат тежки морални последствия.

Карнеги възлага задачата за създаването на комисията и провеждането на анкетата на Отдела за общуване и образование към фондация „Карнеги за международен мир". През юли 1913 г. известният френски пацифист Пол Анри Д'Естурнел дьо Констан е натоварен да оглави комисията, която да осъществи разследването.

На 20 януари 1914 г., очаквайки заключителния доклад от Карнегиевата накета, представители на интелигенцията, на културните институции и на редица дружества изпращат благодарствено писмо:

До господин Андрю Карнеги
Ню Йорк, Америка

Многоуважаеми господине,

Узнаваме, че докладът на създадената от Вас международна анкетна комисия в скоро време ще излезе на свет. Ние, представителите на културните заведения и дружества в България, бързаме да поздравим Вас, защитник и поощрител на всесветския мир, за осъществяването на това тъй трудно, ала благородно начинание. Българският народ чака със спокойствие резултата от анкетата. Той желае само едно: да се разкрие истината. Затова ние сме Ви крайно благодарни за възвишената инициатива, която взехте, за да се установят същинските факти относно жестокостите, извършени на Балканите през последната година. Едновременно ние считаме за свой дълг да изтъкнем, че и след Букурещкия мир се вършат подобни жестокости. Систематичното расово изтребление продължава. Едно по-нататъшно изследване, каквото една Карнегиева комисия може да даде, представено на предстоящата Хагска мирна конференция, би било едно високо човеколюбиво и навременно дело. То би твърде много улеснило старанието на конференцията да се постигне траен мир. Всичко ни кара да вярваме, че днешното положение на Балканите е временно. По-грозни събития неминуемо ще настъпят в близко бъдеще, ако любителите на мира и човещината не употребят всички възможни усилия, за да се тури край на това несносно положение.

София, 20 януари 1914 г. (3)

В постскриптум авторът отбелязва, че Карнеги е отговорил с едно благодарствено писмо до г-н Ректора на Университета.

Допускам, че сред инициаторите за изпращането на горното писмо до А. Карнеги е и проф. Иван Д. Шишманов, който по това време е сред активните сътрудници на сп. „Свободно мнение".

Карнегиевата анкета (Carnegie Report) е названието на известния „Доклад на международната комисия за разследване на причините и провеждането на Балканските войни", изготвен със средствата на Карнегиевата фондация за международен мир през 1913–1914 г. В българската историография анкетата се разглежда като „неоценим документ за балканската история" и „първокласно свидетелство за етническата карта на Балканите до навечерието на Първата световна война" (2).

Допускам, че по време на предстоящите възпоминания и научни конференции, посветени на 100-годишнината от Балканските войни, историците, които определят доклада на Карнегиевата анкета като „най-обективното изложение по въпроса за жестокостите по нашите земи", отново ще споменат името на филантропа А. Карнеги, когото светът определя като „бащата на благотворителността", с уважение и признателност

Създаване на читалище „Карнеги"
(21 септември 1919 г.)

В деня, в който се навършват 40 дни от смъртта на Андрю Карнеги, е открито Софийското централно читалище, наименувано на него. За откриването му е поканен проф. Ив. Д. Шишманов, който по това време е председател на Читалищния съюз. Будител, съзидател и хуманист от европейски мащаб, той развива кипяща дейност в полето на културното строителство на България, формира просветната и научната политика на България, превръщайки се в личност-институция.

За мен не е изненада решението на ръководството на читалището да го наименува на Андрю Карнеги – човекът, дарил средства за построяването на над 2500 библиотеки, както и темата на

приветствената реч на проф. Ив. Д. Шишманов, посветена на живота и делото на А. Карнеги, която е публикувана в сп. „Свободно мнение” (6).

Във въведението на своето приветствие Ив. Д. Шишманов казва:

> Едва ли има на света човек, с претенция на известна образованост, да не знае името Карнеги. А специално за българина това име стана свещено от деня, когато назначената от него анкетна комисия изнесе в 1914 година пред ареопага на нашите строги съдии истината върху жестоките обвинения, под които стенеше тогава българският народ. От тоя ден името Карнеги проникна и в най-скромната българска колиба. То се шепне и днес, когато нови тежки обвинения се сипят безмилостно върху оборената глава на българина.
>
> Ето защо новооснованото софийско централно читалище направи добре, че избра за свой патрон един от най-благородните, Емерсон би казал – и най-представителните типове на англо-саксонската раса – недавна починалия Андрю Карнеги, чието име ще остане навеки свързано и с развоя на читалищното и библиотечното дело не само в Америка, а и в целия културен свят (6, с. 296).

След като излага подробно биографията на Карнеги и поставя акцент върху такива черти на характера му като почтеност, добродетелност, интуитивно познаване на човешката природа и способност да вдъхновява своите подчинени, Ив. Д. Шишманов отбелязва и неговия любим писател – шотландеца Самуел Смайлс (1812–1904), чиито книги възпитават у него висока нравственост във всичко.

Колко сериозно разбира Карнеги ролята и значението на книгата и на библиотеките в живота на човека се вижда от факта, че той дарява средства и за основаване на библиотечни курсове и училища, за стипендии и изследвания, като подпомага съществено и Американската библиотечна асоциация.

Шишманов не пропуска да представи огромната благотворителна дейност на Карнеги, като отбелязва и пословичната му скромност, която дава силен отпечатък върху целия му начин на живот. Пътува в обикновени вагони като простосмъртен, никога не го виждат в специалната ложа в театрите или в концертните зали, макар че е страстен любител на музиката, за което свидетелстват близо 400-те органа, подарени на различни американски църкви. Ненавиждайки лукса във всичките му форми, той е пълен въздържател, не играе хазартни игри, не пуши, но играе голф или лови риба в компанията на приятеля си Хърбърт Спенсър (1820–1903), чиято философско-нравствена система оказва силно влияние върху формирането на чистотата на характера му и силата на нравствената му позиция.

Шишманов не случайно произнася тази дълга, интересна и емоционална реч, посветена на Карнеги. С нея той цели да привлече вниманието на по-заможните българи към филантропията и благотворителността, от които, особено след двете жестоки национални катастрофи, България има крещяща потребност.

Карнеги умира на 11 август 1919 г., след като е успял приживе щедро да разпредели своето богатство за благотворителни цели, а с примера си заразява 12 американски династии, които също създават свои благотворителни фондове – Рокфелер, Форд, Морган, Дюпон, Рейнолдс и др.

Българка със стипендия от „Карнеги за мир”

Името й е Маргарита Димчевска (30.11.1892 г., Самоков – 06.03.1983 г., Денвър, САЩ). Тя навлиза в библиотечното дело у нас в края на първата четвърт на XX век и оставя в него трайни следи, но за съжаление името и приносът й за развитието на българските библиотеки и библиотекознанието ни са почти неизвестни както на професионалната общност, така и на интелигенцията ни.

Маргарита Димчевска е потомка на известния Доброски род от с. Славеино в Средните Родопи. Около 1880 г. баща й Манол и чичо й Тодор се преселват в Самоков, където завършват Американската протестантска гимназия и стават учители в нея. С годините си спечелват голямо уважение и почит сред гражданството.

В Самоков, в семейството на Манол и Спаска Димчевски (завършила Самоковското девическо училище) се раждат двете сестри – Естер (1890–21.01.1977, Денвър, щата Колорадо) и Маргарита.

За майка им Спаска Димчевска установих, че е била образована и високоинтелигентна жена. Преподавала е музика (пиано и орган) в Американското девическо училище в Самоков, а класът й е изучавал история и теория на музиката, биографиите и творчеството на световни и български композитори, участвал е в домашни, училищни и публични концерти, имал е свои традиции и ритуали.

След като завършват Протестантското девическо училище в Самоков, и двете й дъщери продължават обучението си в Американския девически колеж (известен като Роберт колеж) в Цариград, основан през 1871 г. от шест заможни американски мисионерки. Създаден като училище за девойки от Близкия изток, възпитаничките на колежа получават много добро образование и изискано светско възпитание, поради което именно те формират първия дамски елит в България. Придобитите познания по езици, музика и изкуство им осигуряват възможност да се реализират като преводачки от английски и френски, като преподавателки и художнички.

През 1920 г., след като е учителствала известно време в Протестантската девическа гимназия в родния си град, Естер Димчевска заминава за САЩ, където завършва психология на умствения труд и се утвърждава като известен и търсен специалист.

Установила се в гр. Денвър, щата Колорадо, през 1940 г. тя е ръководен съветник в университета в същия град. Според някои източници тя е негов заместник-ректор. Според оставеното завещание с личните й средства е основана мемориална фондация на нейно име – „Esther Manola Dimchevski", която и днес продължава да спонсорира обучение на магистри по библиотечни и информационни науки (www.du.edu/lisa/resources/Esther Manola Dimchevsky). Това са всичките сведения, с които разполагаме за по-голямата сестра.

Автентични данни за образованието и професионалните стремежи на Маргарита открих в две нейни писма в архива на проф. Иван Д. Шишманов.

В първото тя споделя с него, че след като завършва Робърт колеж с отличие, е назначена на длъжността библиотекар, „където турих основата на една библиотека в модерния смисъл на думата. За туй се подготвих сама" (7). На тази длъжност тя остава в продължение на седем години от 1914 до 1921 г., като отказва предложения й от ръководството на колежа доживотен договор със заплата, равна на тази на ректор на университет. Отказът й е продиктуван от желанието й да се посвети на уреждането на българските библиотеки (8).

За да се подготви сериозно за изпълнението на тази своя идея, тя постъпва през 1923 г. в Библиотекарския факултет в Лондонския университет, който завършва през 1925 г. с две награди – за най-добър библиотекарски труд и за най-висок успех от университетските изпити.

От Лондон тя моли проф. Шишманов да я посъветва за следното: „Как да постъпя, за да бъда назначена за директор на Народната библиотека? Имам случай да остана в Англия и Америка, но България ме тегли. Преди няколко седмици отказах предложението на Royal College да бъда Lecturer fellow. Как и до кого да се отнеса?" (9).

Между другото, през 1918 г. тя организира и първата седмица на книгата на Балканите.

Допускам, че в отговора си на писмото й проф. Шишманов деликатно й е обяснил, че постът директор на Народната библиотека е твърде престижен, че най-често на него се назначават авторитетни личности със заслуги за развитието на културата на страната, поради което тя няма шансове да получи тази длъжност, и я е посъветвал да се задоволи с по-скромно работно място.

Завърнала се от Лондон в България през ранната есен на 1925 г., Маргарита Димчевска и до днес се оказва първата и единствена наша сънародничка с диплома по библиотекознание от

Лондон.

С подкрепата на проф. Ив. Д. Шишманов е назначена като учител в Първа софийска девическа гимназия, откъдето след една година е командирована от МНП за няколко месеца на работа в Народната библиотека като библиотекар-каталогизатор. Оттук е командирована като „специалист по библиотекарство в МНП и в продължение на осем години (1926–1934) отговаря за училищните библиотеки, проявявайки се и като добър организатор" (10).

Чрез проявите си в областта на библиотекознанието и българските библиотеки Димчевска се утвърждава като библиотековед – педагог, организатор и международник.

От 1926 до 1934 г. Димчевска развива динамична организационна и публикационна дейност, насочена към решаването на съществени проблеми на училищните библиотеки.

Добре запозната с работата на детските и училищните библиотеки в Англия, Франция и САЩ, Димчевска застъпва тезата, че работещите в библиотеките в България освен висше образование трябва да имат и сериозни професионални познания по библиотекознание, за да могат качествено да обслужват своите читатели деца и ученици.

Водена от тези схващания, през януари 1928 г. с подкрепата на МНП тя организира първия библиотекарски курс в страната за гимназиални учители, работещи и като библиотекари.

Курсът преминава успешно, видно и от благодарственото писмо до нея от тогавашния министър на просвещението Никола Найденов (№ 9580 от 10.IV.1928 г.). През август 1928 и 1929 г. тя участва като лектор в провеждането на VI и VII библиотекарски курс, организиран от Върховния читалищен съюз за библиотекарите, работещи главно в читалищни и училищни библиотеки. Курсовете представляват първите стъпки на едва зараждащото се у нас библиотечно образование, с което е свързана и Маргарита Димчевска.

През 1929 г. тя дава идеята за организиране в България на седмица на книгата и през първите четири години тя ръководи проявите в страната.

По покана на Организационния комитет на Първия международен конгрес на библиотекарите и библиографите, състоял се от 15 до 30 юни 1929 г. в Италия, Димчевска участва в него като представител на МНП. Поканата й е персонална, което свидетелства за добрите й чуждестранни контакти.

На конгреса, чиито заседания, изложби и мероприятия се провеждат в няколко италиански града (Рим, Неапол, Модена и Венеция), присъстват 1300 делегати от 32 страни и 4 континента. Сред тях е елитът на световната библиотечна общност, сред които Димчевска има и добри познати, които се отнасят с уважение към професионализма й.

Свидетелство за високия професионализъм на Димчевска е предложението, което тя получава за работа в Библиотеката на Харвардския университет, но тя се отказва от този шанс, защото иска да работи за развитието на българските библиотеки. След години тя вероятно ще съжалява за проиграната възможност, особено по времето, когато директор на Народната библиотека е Райчо Райчев. По този въпрос може да се види специалната публикация на Ж. Назърска „Женският труд в Народната библиотека (1878–1944)" (11), в която тя анализира трудностите, които трябва да преодоляват жените, постъпили на работа в нея през първата половина на XX век.

Завръщайки се от Италия, тя пише отчет за командировката си със специално внимание към Ватиканската библиотека, „която се преустройва по американски методи и с помощта на американски специалисти – туй се дължи на факта, че папа Пий IX е просветен бивш библиотекар, който справедливо е преценил техническото превъзходство на американската библиотечна техника" (12). Очевидно Димчевска е привърженик както на американската библиотечна система, така и на модерните американски библиотеки – факт, който по-късно ще й създаде сериозни неприятности.

В края на доклада си Димчевска отбелязва, че е успяла да създаде нови полезни връзки за България с представители на Швейцария, Холандия, Англия, САЩ, Франция, Италия, Ватикана и др., които са й гласували доверие и ще й съдействат за уреждането на Първата международна библиотечна изложба в България.

Предполагам, че на този конгрес по време на срещите си с влиятелни представители на световната библиотечна общност Димчевска е провела и някои сондажни разговори, които са й били полезни при номинацията й за стипендията на фондация „Карнеги за мир между народите", която отпуска средства за мобилност на библиотекари, студенти и преподаватели по библиотекознание.

Не съм открила документ, с който Димчевска да е уведомена, че именно тя е номинирана от корпорация „Карнеги" за американската шестмесечна стипендия за мобилност на библиотекар в САЩ за 1930 г., но затова пък открих отчета й до министъра на народното просвещение Александър Цанков за извършеното от нея в САЩ за времето от 12 март до 22 август 1930 г. (13).

Във въвеждащата част на отчета си Димчевска споделя, че за единственото място са кандидатствали около 200 човека от цял свят и е нямала надежда за номинация. Грижата за осъществяване на целите на проучването е възложена от корпорацията на Американската библиотечна асоциация, която е изпълнила задълженията си по великолепен начин и й е създала всички условия, за да може да реализира целите на изследването си.

Според Димчевска причините за оказания й „царски прием" се дължат „от една страна, до голяма степен на обстоятелството, че Карнегиевата фондация ме бе удостоила с честта да получа стипендията, а от друга, че Американското библиотечно сдружение бе приело да уреди пътуването ми, както и факта, че бях дипломирана библиотекарка от Лондонския университет" (14).

Димчевска споделя, че още преди параходът да пусне котва в нюйоркски води, е приветствана с телеграма, а на парахода се качват кореспонденти, които я интервюират и фотографират.

Интензивната й работа започва още същия ден и за времето на пребиваването си в САЩ тя успява да проучи „вътре в 5 месеца 234 библиотеки, 8 библиотекарски училища, 6 издателски къщи, 2 подвързачници – освен всички подвързачници при по-големите библиотеки, 2 магазина за библиотечни потребности, 3 книжарници (за книги), както и да участвам в 3 конференции, освещаване на една библиотека и една родителско-учителска среща, в която се пропагандираше библиотечната идея" (15).

Димчевска посвещава доста време на проучването на „удивителната организация" на Американската библиотечна асоциация, която „обединява всички библиотеки в Америка и Канада и развива великолепна и всестранна дейност" (16). Убедена, че американските библиотеки са на първо място в света по организация на работата, тя си поставя за задача да проучи техническото им устройство, „разпределението на работата, архитектурата на сградите, избора на персонала и отношението на библиотеката към читателя и обществото" (17).

Димчевска уточнява, че „от проучените 234 библиотеки, 104 бяха публични, 13 университетски, 6 държавни (щатски), 26 училищни, 12 окръжни, 52 клонове на окръжните библиотеки, 3 библиотеки на учителски институти, 3 болнични, 4 разни (1 в телефонна централа, 1 в аптекарска компания, 1 в инженерна компания, 1 в Стандарт ойл кампани), 2 банкови – една частна – най-голямата в света (Huntington Library) и библиотеките при Федеративната земеделска камара, Министерството на земеделието във Вашингтон, Икономическия институт, Министерството на марината, щатска училищна библиотечна администрация, Дружеството на обществото на народите, Карнегиевата фондация за международен мир и библиотеката на Лейк Плесид Клуб" (18) – един от най-големите почивни клубове в Америка, създаден от Мелвил Дюи за отдих главно на библиотекари и педагози.

Анализирайки наблюденията си от видяното в САЩ, Димчевска ги систематизира в 6 основни теми: библиотечен персонал, архитектура на библиотечните сгради, организация на работата, библиотечен фонд, отношенията между библиотеката и читателя и библиотечните училища.

1. **По въпроса за библиотечния персонал** отбелязва: „не намерих в Америка никога и никъде случайно назначени по една или друга причина библиотекари и библиотечни чиновници – всички бяха назначени и се назначават само след щателен и внимателен подбор по ценз, характер, библиотечна специализация и пр. – дори отиват до там, че обръщат внимание дали качествата на кандидата му позволяват да работи в хармония с колегите си" (19). На съвременен език – още през 1930 г. се е държало на уменията за работа в екип.

2. **Библиотечните сгради** са внимателно планирани с оглед най-икономичното им функциониране, обзавеждане и издръжка, като се предвиждат и възможности за бъдещо разширяване. На първо място се поставя удобството на сградата за читателите, нейната приветливост както външно, така и отвътре. Димчевска подчертава, че проектът на сградата е резултат от съвместната дейност на архитекта и библиотекаря. Тя отхвърля тезата, че американците имат много пари, поради което могат да си позволят строежа на скъпи сгради. По-важното според нея са проявеният вкус, вниманието, с което се планират сградите, и добросъвестното изпълнение на проектите.

3. **Организацията на библиотечната работа** „е стегната, обмислена, изпитана – нейната единствена цел е по-ефикасно и по-приятно обслужване на читателя и същевременно и по-икономично (по отношение на време и пари)" (20). Димчевска отбелязва, че за организацията на американските библиотеки е характерна координацията между интересите на индивида и групата с цел да се постигне „едно хармонично цяло" – без да се пречи на личната инициатива. Поради това американските библиотеки разполагат с повече средства и време „за библиотечно-обществена дейност, която е същността на библиотечната работа".

4. **Библиотечният фонд** според наблюденията на Димчевска е „предмет на специално внимание", като решаващ фактор за закупуването на отделни издания „е не само литературната и научната ценност на книгата, но и подходящността й за библиотеката" (21). Димчевска отбелязва, че обращаемостта на фонда е показател за качествата на комплектуването му и за добрата работа на библиотеката. Поставя акцент и върху отчисленията на „мъртвите" книги, чрез които се постига желаното свободно място на библиотечните лавици.

5. **Целта на отношенията между библиотеката и читателя** е между тях да се изградят „трайни и сърдечни връзки". Димчевска споделя, че със своята работа „американската библиотека така е привикнала американеца, че той се обръща първо към библиотеката за сведение, за съвет, за удоволствие и пр. И всекидневно в американските библиотеки се изсипват устно, писмено или по телефона всевъзможни въпроси... Всичко в американската библиотека е нагласено за удобството и бързото услужване на читателя. Днес библиотеката е дясна ръка на американеца. У дома, в училището, в канцеларията, в учреждението и пр. Щедрите дарения, с които американецът обсипва библиотеката, показват дълбочината на съзнанието за ценността на библиотеката... Банки, фабрики, хотели, болници и пр. – всички издържат добре обзаведени и добре използвани библиотеки... Училищните и университетските библиотеки тук са истински лаборатории, където учениците и студентите привикват не само към допълнителното, но и към художественото четиво и където учители и професори черпят знание и вдъхновение. Ученикът и студентът завършват образованието си с истинско чувство на почит към книгата, със съзнание за ползата и удоволствието от четенето, с навика да си служат с книгата и да я подбират. Всяко училище си има читалня и библиотекар – не учител. Само в съвсем малките училища учители с допълнителна библиотекарска подготовка изпълняват библиотекарската служба, обаче са под надзора на тъй наречените пътуващи библиотекари... В училищата библиотекарите заемат важно място, а библиотеките са център на интелектуалния живот на учениците. Библиотеките се използват за приготвяне на уроците, за спорта, за всяко нещо, в което учениците вземат участие, а най-вече за разширяване на кръгозора на учениците и за създаване чрез книгата на чувство към културата.

Няма болница в Америка, която да е без библиотека – и лекарите предписват на пациентите си книги тъй внимателно, както им предписват лекарство, а болничните библиотеки са длъжни да намерят подходящата по предписанието на лекаря книга. Намерено е, че болните по-леко и следователно по-бързо прекарват болничните дни с книги... Където болницата още не разполага със собствена библиотека, публичната библиотека я обслужва. Така американската библиотека днес е важен и деятелен фактор в американския живот – тя е нещо повече – необходимост при правилното функциониране на обществения механизъм" (22).

6. Последният въпрос, на който се спира Димчевска в отчета си, е за **библиотечните училища** в Америка – самостоятелни институции, но новата тенденция тук е те, по модела на Лондонския университет, да се включват в структурата на съществуващите университети. Това вече е станало в Колумбийския, Чикагския и Мичиганския университет, които са отворили вратите си на библиотекарските училища. В тях „кандидатите се много внимателно избират, защото се има

предвид важната роля, която библиотекарят играе в обществения живот” (23).

В края на отчета си тя отново споделя впечатленията си от извънредно „ласкавия” прием, който й оказват американските колеги. С подчертано внимание я посреща д-р Хърбърт Путнъм, който по това време е директор на Конгресната библиотека. Той лично я развежда из Библиотеката и я кани на прочутата „кръгла маса”, уверявайки я, че тя е първата жена, на която се оказва тази чест.

Интересът, който американците проявяват към България, налага тя да дава по-обстойна информация за страната ни – за нейната история, минало, настояще и за пътя, по който се развива.

Такива беседи Димчевска изнася в десетки градове от Атлантическия до Тихия океан. И резултати се появяват, докато тя е още там. „Кливландската и други библиотеки в градове, където има българи, поискаха вече да се сдобият с български книги, издатели на популярни енциклопедии поправят и разширяват статиите си върху България, дори в едно голямо издателство, след един продължителен разговор по българския въпрос, директорът ме помоли да напиша казаното за публикация. Почти навсякъде лицата, които се делегираха към мен, предварително се осведомяваха за България и охотно питаха и слушаха за България. В Айовския университет говорих по радиото, също и в Лос Анджелес, където беседвах около половин час с повече от един милион абонати върху отношенията на България и Америка и специално върху България. Тази беседа впоследствие бе отпечатана по желание на слушателите в няколко списания” (24).

Отчетът завършва с любезна благодарност към министъра за предоставения отпуск, „който ми даде възможност да приема поканата на Карнегиевата фондация да проуча американските библиотеки и се запозная лично с най-усъвършенстваната модерна библиотечна техника” (25).

Към отчета е приложено писмо в превод на български език от Американското библиотечно дружество в Чикаго, което удостоверява, че Маргарита Димчевска е била няколко месеца в САЩ с „пътуваща” стипендия, „отпусната от Карнегиевата фондация за международен мир по препоръка на Американското библиотечно дружество и други” (26).

В писмото се споменава, че тя е посетила впечатляващо голям брой библиотеки, участвала е в 52-та годишна конференция на Американската библиотечна асоциация, проведена в Лос Анджелис, и е изнесла редица сказки в библиотекарски училища и пред библиотечен персонал в много градове.

Отбелязано е също, че тя е пристигнала в САЩ „забележително добре осведомена чрез четене и умът й беше пълен с проблеми относно библиотечното дело в нейното отечество”. Авторът на писмото Карл Майлам отбелязва своето и на американските колеги убеждение, че тя е успяла да извлече много по-голяма полза, „отколкото други лица въобще извличат от „пътуващите” стипендии” (27).

Към отчета са приложени и два списъка. Първият съдържа имената на 24 институции, които Димчевска е посетила (библиотечни училища, редакции на списания, издателства, книжарници и др.). Вторият списък, състоящ се от 6 страници, съдържа имената на всичките 234 библиотеки, които тя е посетила по градове и по реда, в който се е запознала с тях и ги е проучила.

Няма съмнение, че завръщайки се в България, Димчевска носи в душата си пребогати впечатления от американските библиотеки и вероятно много записки за видяното в тези, които е посетила, както и много диплянки, проспекти и каталози, разкриващи постиженията на САЩ в областта на библиотечното дело.

Как протичат професионалният и личният живот на Маргарита Димчевска от 1930 г. до края на дните й?

Какво се случва с тази удивителна специалистка по библиотекознание, изгонена след 9.IX.1944 г. от Народната библиотека като „американка”?

За тези и други интересни факти от живота й ще стане дума някой друг път.

Библиография

1. **Шишманов**, Иван. До учените, филантропите и обществените деятели в Европа и Америка. // *Свободно мнение,* 1, 1913, № 5, с. 1–3.

2. **Карнегиева** анкета http : // bg.wikipedia.org

3. **Крачунов**, К. Карнеги. // *Свободно мнение*, 2, 1914, № 13, с.209.

4. По това време Ректор на Софийския университет е големият български учен медиевист Васил Златарски.

5. **Илчев**, Иван. Карнегиевата анкета на Балканите през 1913 г. // *Македония*. История и историческа съдба (1912–1941). Т. 2. – София, 1998, с. 244–246.

6. **Шишманов**, Ив. Д. Андру Карнеги : Реч при откриването на Софийското централно читалище „Карнеги", 21 септ. 1919. // *Слънце*, 1, 1919, № 9–10, с. 296–302.

7. **НА**-БАН, ф. 11к, оп. 3, а.е. 486, л. 2–3.

8. **ЦИА**, ф. 370к, оп. 2, а.е. 863, л. 1.

9. **НА**-БАН, ф. 11к, оп. 3, а.е. 486, л. 3.

10. **ЦИА**, ф. 177к, оп. 2, а.е. 985, л. 164–165.

11. **Назърска**, Ж. Женският труд в Народната библиотека (1878–1944). // Библиотеки Четене Комуникации : Десета междунар. научна конф. с международно участие, Велико Търново, 17–18 ноем. 2010 г. – В. Търново, 2011, с. 211–213.

12. **НБКМ**-БИА, ф. 35, оп. 2, а.е. 12, л. 124.

13. **ЦИА**, ф. 177к, оп. 2, а.е. 290, л. 5–9.

14. **ЦИА**, ф. 177к, оп. 2, а.е. 290, л. 5.

15. Пак там, л. 5.

16. Пак там, л. 5.

17. Пак там, л. 6.

18. Пак там, л. 6.

19. Пак там, л. 6.

20. Пак там, л. 6.

21. Пак там, л. 7.

22. Пак там, л. 7–8.

23. Пак там, л. 8.

24. Пак там, л. 8.

25. Пак там, л. 8.

26. Пак там, л. 9.

27. Пак там, л. 9.